

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ**

**УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ІМЕНІ Г.Ф. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА**

ФІЛОЛОГІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ

**Збірник наукових праць
студентства й наукової молоді**

(за матеріалами XI Всеукраїнської науково-практичної
конференції студентства й наукової молоді,
Харків, 15 квітня 2021 року)

ДК: 881 + 883 + 882 + 882 + 808

Ф 56

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол № 6 від 10.09.2021 року)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Голобородько Костянтин Юрійович – доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Лебеденко Юлія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови, координатор з наукової роботи українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Маленко Олена Олегівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства та лінгводидактики

Мельників Ростислав Володимирович – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова

Щербакова Наталія Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови

Обиденнікова Марина Олегівна – здобувач II курсу третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри української мови

Автори публікацій несуть відповідальність за достовірність фактичних даних, чіткість викладу тексту, цитування, а також мовно-стилістичний рівень написання матеріалів.

Філологія XXI століття [Електронне видання] : Збірник наукових праць студентства й наукової молоді, Харків, 15 квітня 2021 р. / Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди ; [редкол.: К. Ю. Голобородько (голов. ред.) та ін.]. Харків, 2021. 164 с.

©Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2021

©Автори публікацій, 2021

<i>Явище морфологічної атракції в лінгвістиці.....</i>	44
<i>Жиліна Кристина</i>	
<i>Поняття «атракція» в лінгвістичній науці: історія і сучасний стан дослідження.....</i>	45
<i>Жиліна Кристина</i>	
<i>Еротизм у ліриці Юрка Іздрика.....</i>	49
<i>Катриченко Карина</i>	
<i>Использование пословиц и поговорок в заголовках СМИ.....</i>	53
<i>Клад'єва Аліна</i>	
<i>Teaching Ukrainian as a Foreign Language.....</i>	55
<i>Ковальова Діана</i>	
<i>Реалізація методу вправ у навчанні української мови як іноземної.....</i>	56
<i>Ковальова Діана</i>	
<i>Неологизми в романе Дины Рубиной «Белая голубка Кордовы».....</i>	58
<i>Колісникова Карина</i>	
<i>Відображення любовних почуттів у художньому просторі повісті Г.Ф. Квітки-Основ'яненка «Сердешна Оксана».....</i>	60
<i>Комолова Юлія</i>	
<i>Складнопідрядні речення умови в політичних текстах.....</i>	63
<i>Кондратюк Вікторія</i>	
<i>Вербалізація лексико-семантичного поля «пам'ять» в есеях Василя Махна.....</i>	69
<i>Котолуп Анастасія</i>	
<i>Антропонімія творів І. Нечуя-Левицького.....</i>	72
<i>Кравцова Альона</i>	
<i>Навчання дітей англійської мови: метод TPR.....</i>	76
<i>Кузнецова Лілія</i>	
<i>Осмислення ідеї свободи у романі С. Жадана «Ворошиловград».....</i>	78
<i>Куткова Вікторія</i>	
<i>Особливості ойконімії Маріупольського району Донецької області.....</i>	81
<i>Лебедєва Надія</i>	

Котолуп Анастасія Євгенівна
Харків, ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. І. А. Павлова

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «ПАМ'ЯТЬ» В ЕСЕЯХ ВАСИЛЯ МАХНА

Проблема вивчення поняття «лексико-семантичне поле» наразі є актуальною у сучасному мовознавстві, що свідчить про постійний інтерес дослідників до принципів об'єднання лексем у лексико-семантичні структури. Перші праці про закономірності семантичних зв'язків між мовними одиницями і про системний характер лексики з'явилися ще наприкінці ХІХ – на початку ХХ сторіч. Відомі наукові дослідження за цією проблемою таких учених, як: О. Потебня, М. Покровський, Й. Трір, Л. Лисиченко та інші.

Засновником «польового методу» вивчення лексики справедливо вважають німецького вченого Й. Тріра. Він розробив нові принципи системного аналізу лексики. Заслугою вченого можна вважати те, що він уперше розмежував поняттєве й лексичне поля, а також увів ці терміни в лінгвістичний ужиток.

Проблему лексико-семантичного поля досліджувала Л. Лисиченко у своїй монографії «Лексико-семантична система української мови». Авторка аналізує поняття семантичного поля як важливого компонента лексичної системи і мовної картини світу в цілому. Л. Лисиченко зазначає, що лексико-семантичним полем як групою слів є «велике угруповання лексико-семантичних варіантів, що пов'язані одним відрізком дійсності та належать до різних частин мови. Лексико-семантичне поле складається не з лексем у повному складі їх значень, а з лексико-семантичних варіантів, які є одиницями семантичного аналізу» [2: 142]. Вона розкриває особливості і властивості цього поняття, аналізуючи внутрішню структуру й визначаючи його самобутність у лексиці [2].

На думку В. Ярцевої, лексико-семантичне поле – це сукупність мовних одиниць, об'єднаних спільністю змісту, які відображають понятійний, предметний чи функціональний збіг позначених явищ, а також спосіб відображення системної організації словника [1: 8].

У сучасній лінгвістиці лексико-семантичне поле – це семантичне утворення, яке має свою автономність і специфічні ознаки організації: спільну частину в тлумаченні, ядерно-периферійну структуру та існування зон семантичного переходу. Тому лексико-семантичне поле має такі характерні властивості: 1) наявність семантичних відношень між словами; 2) системний характер цих відношень; 3) взаємообумовленість лексичних одиниць; 4) автономність поля; 5) взаємозв'язок семантичних полів у межах лексичної системи.

У структурі лексико-семантичного поля лінгвісти виділяють такі частини: 1) ядро поля – компонент, навколо якого розгортається поле; 2) центр поля складається з одиниць, які мають загальне з ядром значення; 3) периферія

поля складається з одиниць, що є найвіддаленішими за своїм значенням від ядра.

Мета дослідження полягає у встановленні особливостей вербалізації лексико-семантичного поля «пам'ять» у есеях Василя Махна.

На теренах сучасної української літератури з'явилися нові талановиті майстри художнього слова, які прагнуть розвивати й утверджувати жанр есеї. Таким представником сучасності є Василь Махно і його творчість.

Книжка Василя Махна «Уздовж океану на ровері» складається з 92 есеїв, у одному з яких («Пам'ять») автор навертає себе, а зрештою й читачів, до пам'яті як психологічного пізнавального процесу. Він пише: *«Я ніколи не вів щоденників, не робив якихось нотатків. Перекоаний був, що всі деталі й слова все одно не залишать мене і, що важливіше, – я їх не забуду. І коли вони мені будуть потрібні, то придуть до мене, наче зима до нью-йоркської затоки: вчасно і впору. Життя, зіткане з деталей, витікає крізь діри рурки дір'явої пам'яті... Я хочу заліпити ці діри, яких більше з роками. Єдине, чим можу зарадити собі, – і єдине, чим мушу дорожити»* [3: 8].

Лексика есеїв у книзі «Уздовж океану на ровері» Василя Махна демонструє його філософські та літературні погляди, ідеологію та авторське світорозуміння. Аналіз лексико-семантичних полів автора дає уявлення про зміст індивідуально-мовної системи письменника.

Лексико-семантичне поле пам'ять містить менші лексико-семантичні поля (за визначенням Л. Лисиченко мініполя [2]), які у своїй структурі мають своє ядро і периферію, що створює багатомірність лексико-семантичного поля.

За допомогою аналізу лексики досліджуваних есеїв Василя Махна ми виявили найбільш частотне лексико-семантичне поле «пам'ять», що налічує 327 мовних одиниць, які можна згрупувати у такі лексико-семантичні поля: «Родина», «Друзі», «Зустрічі», «Подорожі», «Письменники».

Найчастотнішим у есеях є лексико-семантичне поле **«Родина»**, яке має ядерну зону, що репрезентована такими лексемами: *родина, батько, мама, батьки, брат, дід, баба, дім*: *«На початку липня 2012 дізнався, що помер мій батько...»* [3:15], *«Пам'ять про батька розпорювали, а потім її зашивали»* [3: 88]; *«Моя сімдесятип'ятилітня мама залишалася єдиною власницею дідового дому»* [3: 93]; *«Це дім збудовано у рік мого народження»* [3: 94]. Ядро доповнюють синонімічні лексеми *тато* та *дідо*, що є діалектним варіантом: *«Їх двох – маму і тата»* [3: 87], *«І перше весілля було мами з татом, і перше розлучення також було їхнім»* [3: 95], *«Доки жив дідо, вони інколи співали пісні своєї молодості, сидячи одне побіля одного на бамбетлі»* [3: 57], *«На городі свого часу дідо насадив яблінку»*[3: 58], а також деривати основних репрезентантів – *бабця*: *«Розпалювала хату бабця під вечір, щоби дух, як казала, до ранку не вивітрився»* [3: 58].

Периферію поля становлять такі лексеми: *брат, прабаба, прадід, вуйко, сестра, тітка, донька, син, діти*: *«Конверти заадресовано моїм братом на адресу військової частини 77727 у місті Житомирі»* [3: 57], *«Про існування брата – Петра Махна мені було відомо»* [3: 323], *«І перше народження у*

новому домі було моє, а перша смерть – була **прабабина**» [3: 95], «З великої колись родини, з тих, хто пережив виселення і доїхав до Тернопільщини, – дід Юрко, баба Текля, **прадід Степан Ванат, прабаба Марія Ванат, батьків брат Петро Махно і мій батько Іван – померли і покояться на сільському цвинтарі села Базар**» [3: 329–330], «Телефонна розмова з його сестрою, а мою **тіткою, Марією** – не що інше, як уявна наша з ним зустріч» [3: 323], **Вуйко** – «До «австрійської» ходили – дід, бабця, мама, **вуйко і я**» [3: 316], «Я одразу помітив Петрову **доньку Олю серед багатьох...**» [3: 324].

Найбільше сакральне значення для автора має дім, бо «якщо його продати... ми втратимо наше місце, наше небо і нашу пам'ять» [3: 95]. Вживання прономінативів яскраво демонструє це ставлення: «...таких пустих домів по селі стає щораз більше і шансів продати **наш** не так уже й багато» [3: 93], «дім **мого діда, наш родинний дім...**» [3: 94], «Дім завжди, особливо в Україні, майже сакральне місце для кількох поколінь однієї родини, **принаймні наш дім був таким**» [3: 95]. Звертаємо увагу на авторське виділення займенників курсивом, що акцентує увагу читача. Дім для головного героя як жива істота, що засвідчує дієслівна метафора: «По дорозі до Язловця я заїхав до дому. **Дім постарів**» [3: 95].

Лексема батько у свідомості героя вербалізується прикметника закритий, невпізнаваний, незнаний: «Воно [життя] залишилося для мене закритим, його голос – невпізнаваним, а колір очей – незнаним» [3: 88]. Символом батька є іменник костюм, весільний костюм, який нагадував про батька: «Він був присутній костюмом, ним він слухав **наші розмови, чув мене, бачив, як я підростав...**» [3: 16]. Це єдина пам'ять про батька, яку влучно характеризує дієслівна метафора: «Пам'ять про батька розпорювали, а потім її **зшивали**» [3: 88].

Отже, мова є найважливішим знаряддям зв'язку людини зі світом, реалізуючи свої специфічні функції. Пам'ять людини – це психічний процес, який полягає у збереженні, наступному відтворенні дійсності та забуванні минулого досвіду. І тому саме мова є тим зв'язком між минулими і теперішніми подіями, що дає можливість людині залишити свої спогади не лише на просторах пам'яті, але й на сторінках паперу, що і зробив Василь Махно. Отже, найбільше за обсягом лексико-семантичне поле у працях письменника – це «пам'ять», яке він реалізує у своїх есеях через призму власного світобачення. Планується провести детальний аналіз усіх мініполів лексико-семантичного поля «пам'ять».

Література

1. Брунова Є.Г. Слово як магічний інструмент. *Лінгвістика*. 2013. №2. С. 3–8.
2. Лисиченко Л.А. Лексико-семантична система української мови. Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2006. 150 с.
3. Махно Василь. Уздовж океану на ровері. Київ: Yakaboo Publishing, 2020. 336 с.: іл.